

İki gönül eri
ÂŞIK RUHSATÎ
VE
ÂŞIK SÜMMANÎ

MEHMET ÖZBEK

*Âşık olan bilir âşık hâlini
Kaldırır kalbinden kîl ü kâlini
Herkes yâra verdi arzuhâlini
Benimkini ürüzgâra yazmışlar*

—Âşık Sümmanî

İ

NSANIN ya da toplumun dış dünyadan edindiği bilgiler ışığında, olaylar arasında bağlantılar kurarak bir senteze varma çabasıdır düşünmek... Âşık Ruhsatî de öyle diyor. ‘Hele düşün’ derken ‘dikkatini ve düşünceni dünya gerçekleri üzerine yoğunlaştır, şöyle bir hayal et, gözünün önüne getir, kimler geldi, kimler geçti bu dünyadan’ demek istiyor. Düşünmek insanı, batıldan, hakka götürür.

*Deliktaş’ın yerlisiziz essela
Konar göçer obalardan değiliz*

deyişinden Âşık Ruhsatî’nin Sivas ili Kangal ilçesine bağlı Deliktaş köyünden olduğunu;

*Elli birde zuhur edip
Doğup meydana geldim ben*

dizelerinden de hicrî 1251 (1836) yılında doğduğunu anlıyoruz. Bize tatlı dili, derya gönlüyle nefis deyişler bırakan Ruhsatî 1911 yılında Hakk’a yürür.

Asıl adı Mustafa olan âşığımız nice âşıklara çırak olmuş; Âşık Noksanî’den şiir söylemeyi, Âşık Kusrî’den saz çalmayı, Âşık Feryadî’den okuma yazmayı öğrenmiştir. Ruhsatî, âşıklık geleneğinde kol sahibi bir âşıktır. Sivas yöresi âşıkları ‘Âşık Ruhsatî Kolu’na bağlıdırlar, onun yolunu takip ederler. Gönül ehli olan âşığımızın şu şiirine bir bakalım.

*Daha senden gayri âşık mı yoktur
Nedir bu telaşın vay deli gönül
Hele düşün devr-i Âdem’den beri
Neler gelmiş geçmiş say deli gönül*

“Ey deli gönül, senden başka âşık yok mu ki bu dünyada benlik davası güdersin. Nedir bu hırs, bu telaş? Eğer Hazret-i Adem’den bu yana neler gelip geçtiğini düşünür, mantığının eleğinden geçirir de gerçeğe varırsan telaşa gerek kalmadığını görürsün.” diyor Ruhsatî Baba.

*Şu fani dünyada umudunu yüz
İnanmazsan var kitaba yüz be yüz
Evin mezaristan malın bir top bez
Daha duymadınsa duy deli gönül*

“Şu geçici dünyadan fazla bir şey bekleme, umudunu kes. İnanmazsan aç Kur’ân-ı Kerim’e bak. Ölüm emri-i Hak’tır, kaçınılmazdır. Sonuçta malın bir kefenlik bez ve konağın mezar olacaktır.”

Aslında Ruhsatî kendini yargılamaktan geri durmayan gerçekçi bir âşıktır. Gönlü her gün yeni bir kuşkuyla kapılır, bu yersiz kuşkuyla işine gücüne bakamaz, avare gezer:

*Günde bir yol duman çöker serime
Elim ermez gidem kesb ü kârma*

Bu hâlden dolayı gönlüne sitem eder:

*Kendi bildiğine doğrudur deme
Var iki kamile sor deli gönül*

Gaflet içinde bulunanları çok defa ibret verici bir tablo uyandırır. Ruhsatî’in, iki kişinin mezar kazdığını görmesi, yaşanamayacak üzüntüler, çekilemeyecek sıkıntılar yaşaması ve nihayet yüz yıl da olsa ömrün kısalığını anlaması, onu hayatın yorumlanamayacak bir rüya olduğu şuuruna erıştırir:

*Gördüm iki kişi mezar eşiyor
Gam gasavet gelmiş boydan aşiyor
Çok yaşayan yüze kadar yaşıyor
Gel de bu rüyayı yor deli gönül*

Nefsinin hırsı yüzünden, şeytan insanın sabrını alır. Nefis, hırs, dünya nimetleri ve boş heves insanı doğru yoldan uzaklaştırır; insan cennete varmak için Hakk'ın verdiği kanadı açamaz, nefsin elinden kaçamaz olur:

*Mevlam kanat vermiş uçamıyorsun
Bu nefsin elinden kaçamıyorsun
Ruhsatî dünyadan geçemiyorsun
Topraklar başına vay deli gönül*

Âşıklık geleneğimizde kol sahibi âşıklarımızdan biri de 1862 yılında Erzurum'un Narman ilçesi Samikale köyünde dünyaya gelen Sümmanî'dir. Babası Hasan Ağanın, köyünde âlim olarak bilinmesine ve oğlunu dinî ve ahlaki yönden eğitmesine rağmen Sümmanî'nin okuma yazma bilmediği söylenir.

Dokuz yaşlarında köyün sürüsünü otlatırken Ablaktaşı denilen yerde uyu-yakalan Sümmanî, rüyasında üç derviş görür. Bu üç derviş önce Gülperi adlı kızın isminin ilk harflerini Sümmanî'ye okutur, sonra da kızı gösterirler. Kendisine 'Sümmanî' mahlasını vererek sevdiği Gülperi'yi ömrü boyunca aramasını söylerler.

*Ceylan gözlerine kurban olduğum
Tanrı selamını almaz mısınız*

Ressam Şahamettin. Sümmani ile Gülperi.

diyerek Gülperi'nin peşine düşen Sümmanî, doğu illerini, Orta Asya'nın büyük bir bölümünü gezer, 1915 yılında ömrünün son günlerini geçirdiği Samikale'de Hakk'a yürür.

Sümmanî bir şiirinde şöyle söyler:

*Ervâh-ı ezelde levh-i kalemdede
Bu benim bahtımı kara yazmışlar
Bilirim güldürmez devr-i âlemde
Bir günümü yüz bin zâra yazmışlar*

'Ervâh-ı ezeli,' 'başlangıcı belli

olmayan zamanda yaratılmış ruhlar' demektir. Bu deyişte 'ruhların ilk yaratıldığı an' anlamında kullanılmıştır.

Tanrı tarafından takdir edilen şeylerin yazıldığı ve muhafaza edildiği 'levh-i mahfuz' sözü halk şiirinde âşıklarımız tarafından daha çok 'levh-i kalem' biçiminde kullanılır; bir yerde 'alın yazısı' demektir. 'Kudret-i külliye' denen o tek gücün, yani Tanrı'nın, kainata, hayata ve bütün yaratıklara hâkim olduğu kabul edilince kulun isteği, dileği bu tek merkeze bağlanmış olur. Hayır ve şer Tanrı'dandır. Alın yazısını yazan, geleceği önceden takdir edip 'levh-i mahfuz'a yazan odur. Buna göre kaza ve kadere inanmak, başa gelenlere teslim olmak ve rıza göstermek, tevekkül edip kismete razı olmak, gönül tokluğu içinde yaşamak gerekmektedir. Sümmanî'ye göre can kafesine ruh üflenip de alın yazıları tayin edildiğinde onun bahtı kara yazılmıştır.

*Âşık olan bilir âşık hâlini
Kaldırır kalbinden kıl ü kâlini
Herkes yâra verdi arzuhâlini
Benimkini ürüzgâra yazmışlar*

"Âşığın halinden ancak âşık olanlar anlar. Âşık dedikodu yapmaz, gerçeği söyler. Herkes aşkını, tutkusunu sevgilisine anlattı, ben de anlattım, ama benimki yerine varmadan uçtu gitti."

*Olaydı dünyada ikbalim yaver
El etsem sevdiğim acep kim ever
Bilmem tecelli mi yoksa ki kader
Beni bir vefasız yâra yazmışlar
Yazanlar Leylâ vü Mecnûn kitabın
Sümmanî'yi bir kenara yazmışlar*

"Ne olurdu bu dünyada benim de işlerim yolunda gitseydi, bahtı açık, şanslı biri olsaydım. Ey sevdiğim, yardım istesem acaba kim koşar gelir? Kismetimde senin gibi bir vefasızın olması acaba Tanrı'nın lütfu mu, yoksa

alnıma yazılanların gerçekleşmesi mi, bilemiyorum. Bildiğim bir şey varsa, o da kismetime vefasız bir sevgilinin düşmüş olduğudur. Benim aşkım da Leyla ile Mecnun'un aşkı kadar büyük olmasına rağmen onların yanında sözü bile edilemeyecek kadar sıradan görünmektedir."

Bu şiir, çok ufak değişikliklerle Ruhsatî, Emrah ve Nihanî adlarına da kayıtlıdır. Aynı tema ve anlatım, 16. yüzyıl divan şairlerinden Fuzulî'de de vardır.

Ezel kâtipleri uşşâk bahtın kara yazmışlar

Bu mazmûn ile hat ol safha-i ruhsâra yazmışlar

Bunların hepsini bir gönülde toplanın doğru olacağını düşünüyorum. Bir gönül yapması, Tanrı katında yüz bin hac olur. Sümmanî de öyle diyor:

*Karadır kaşınız yaydan nic'olur
Bugün dünya ahret yarın nic'olur
Bir gönül yapması yüz bin hac olur
Siz gönül yapmasın bilmez misiniz? ❏*

Aşağıdaki QR karekodu okutarak bu yazı ile ilgili bir müzik videosuna ulaşabilirsiniz.

